

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DE COMMUNIE BESCHERMD

Onze verantwoordelijkheid voor de gemeenschap

Wij spraken over de katholiciteit van de kerk. Wij zagen de kerk in haar totaliteit. Het werd ons duidelijk dat zij wereldwijd en de eeuwen omspannend is.

Tegelijk is zij niet ver bij ons vandaan. Integendeel, zij is op de dag van heden present in de grote of kleine plaatselijke gemeente: de katholieke kerk ter plaatse. Het onderpand van de Geest is de waarborg van de volheid van de kerk. In sterke verwachting zien wij daarnaar uit.

Wij willen vervolgens aandacht geven aan de inhoud van artikel 28 NGB. Daarin gaat het over onze persoonlijke verantwoordelijkheid ten opzichte van de ene, katholieke kerk van Christus. Die verantwoordelijkheid ten opzichte van de kerk valt samen met onze verantwoordelijkheid voor onszelf ten overstaan van God: het gaat om ons heil, dat Christus ons juist in zijn gemeente wil doen toekomen.

Tot ons komt de roeping om:

- de eenheid van de kerk te bewaren;
- ons te onderwerpen aan haar onderwijzing en tucht;
- de hals te buigen onder het juk van Christus en
- de opbouw van de broeders te dienen, overeenkomstig de gaven die ons zijn verleend, als leden van één lichaam.

Ook hier gaat het dus om unie en communie – met Christus en met elkaar.

W. van 't Spijker heeft ons gediend met een heldere analyse van deze in de confessie aangewezen taken. Hij wijst o.m. op het feit, dat 'de hals buigen onder het juk van Christus' (vgl. Mt. 11 : 29, 30) een samenvattend woord is, waarin de 'onderwijzing en tucht' van de kerk begrepen is. Hij ziet drie elementen in het spreken over 'het juk van Christus': persoonlijk geloof, samenbinding in de eenheid van de gemeente en samenleving in één kerkverband.¹

Deze unie en communie worden gesteld tegenover:

- het zich afzijdig houden, resp. afzonderen van de in artikel 27 bedoelde 'heilige vergadering' om 'op zichzelf te blijven staan';
- de weigering om zich bij de kerk te voegen doordat men zich laat ophouden door hen 'die niet bij de kerk horen' (oude vertaling: die 'niet van de kerk zijn').

Tegenover deze weigering wordt gesteld de 'roeping van alle gelovigen zich los te maken en af te scheiden van hen, die niet bij de kerk horen'. Die afscheiding en losmaking zijn dienstbaar aan de bewaring van de eenheid en het functioneren van de gemeenschap van de kerk van Christus.

Er zijn blijkbaar twee bedreigingen:

- het individualisme en
- de binding aan mensen die feitelijk vreemd zijn aan de kerk.

HOOFDARTIKEL

De communie beschermd

C. Trimp

UIT DE SCHRIFT

Gods wet en de vrijheid van Zijn volk

A.P. Feijen

KERKELIJK LEVEN

Derde Internationale Conferentie van Gereformeerde Kerken IV

W.G. de Vries

Driestarren

W.G. de Vries

MISSIOLOGIE

Bruggen van begrip 111

H. Venema

BOEKBESPREKING

jaarboeken voor de geschiedenis van de Gereformeerde kerken in Nederland stopgezet

AAN DE BROEDEWEG

Programma Schooldag

PERSSCHOUW

G.J. Van Middelkoop

Synode-indrukken XI (slot)

B. Luiten

UIT DE KERKEN

Beide gebreken tonen aan hoezeer de kerk een aangevochten zaak is in deze wereld. Geen kerklid is immers immuun voor deze gebreken.

Wij willen beide gebreken van dichtbij bekijken.

De roeping tot vereniging

De waarschuwing tegen afzijdigheid en elitaire zelfgenoegzaamheid (oude vertaling: 'om op zijn eigen persoon te staan') richt zich tegen het religieuze individualisme, zoals dat zich met name in spiritualistische (doperse) kringen demonstreerde. Volgens het daar heersende inzicht is aansluiting bij een gemeente wellicht een goede zaak voor de gewone man. Verlichte geesten daarentegen hebben in zichzelf een bron van 'geestelijk' leven.

Wanneer wij deze eerste zin van artikel 28 NGB lezen tegen de achtergrond van de *Institutie* van Calvijn (IV, 1,5 en 6; IV, 3,1 en 2), ontdekken wij een interessant voorbeeld van dergelijke religieuze zelfgenoegzaamheid.

Calvijn keert zich tegen mensen die zich beriepen op hun vermogen om individueel de bijbel te lezen en daarvan een argument maakten om de bijeenkomsten van de gemeente te verzuimen en de ambtelijke dienst te verachten. Dergelijk gedrag wekt Calvijns verontwaardiging op. Wij behoren immers levenslang in de school van de Heilige Geest te blijven en hebben dus niet het recht het beneden onze stand te achten ons door gebrekkige mensen te laten onderrichten. Kerkgang is ook een zaak van nederigheid – voor God en voor de mensen. Calvijn diskwalificeert een afzijdige houding als trots, hoogmoed en afgunst. Hij stelt daar tegenover de zorg van God, die de prediking van het Woord in zijn goedheid gegeven heeft om ons tot het heil van Christus te brengen en daarbij te bewaren (onder verwijzing naar Rom. 10 : 17; Ef. 4 : 11 en 2 Kor. 4 : 6).

Ook in ander verband heeft Calvijn zich meer dan eens met deze arrogantie van de 'thuis-lezers' bezig gehouden.²

Zelfs in zijn *Catechismus* van 1545 heeft hij deze zaak ter sprake gebracht.

In de vragen en antwoorden 304,305 en 308 zegt Calvijn

Maar moeten wij dan niet ijverig zijn en alle vlijt aanwenden, met lezen, horen en overdenken (van Gods Woord) om daarin te vorderen?

Ja zeker; wanneer ieder zich thuis door dagelijks lezen oefent en dan ook vooral allen tezamen ijverig de samenkomsten bijwonen, waar de leer der zaligheid in de bijeenkomst der gelovigen wordt uitgelegd.

Ontkent gij dus dat het genoeg is, als ieder afzonderlijk thuis leest, tenzij allen tezamen gemeenschappelijk bijeenkomen om dezelfde leer aan te horen?

Samenkomen is nodig, waar het vrijstaat, dat is, wanneer de mogelijkheid gegeven wordt.

Maar, is het niet genoeg voor een christenmens, dat hij eenmaal door zijn leraar onderwezen is, of moet hij deze weg zijn leven lang volgen?

Beginnen is weinig, als ge niet volhardt. Want wij moeten tot aan het eind toe leerlingen van Christus zijn, of liever: zonder einde. Hij heeft toch dit ambt aan de bedienaren der kerk opgedragen, dat zij ons in zijn plaats en zijn Naam onderwijzen.

In de eeuw van de Reformatie kon de bijbel, dankzij de boekdrukkunst, in veler handen gelegd worden. Zonder twijfel hebben de reformatoren de private bijbellectuur aangeprezen als ondersteuning van de kennis van het geloof.

Maar zij hebben zich verzet tegen een houding van elitair individualisme, waardoor de mens zich vervreemdt van de samenkomsten van Gods gemeente.

Onder de prediking ontstaat een luisterende gemeente. Private lectuur kan licht een instrument van individualisme worden. In zijn waarschuwing daartegen bracht Calvijn een inzicht onder woorden, dat tot op de dag van heden niet verouderd is.

Het functioneren als lid van de kerk vraagt om het samenzijn van de gemeente onder het Woord, rondom de doopvont en aan de avondmaalstafel. Hoe zal men anders de eenheid bewaren, broeders opbouwen en buigen onder het juk van Christus?

De roeping tot afscheiding

Een tweede bedreiging van het gezonde functioneren als kerk onder het Woord is gelegen in de binding aan hen die 'niet van de kerk zijn' (nieuwe vertaling: 'niet bij de kerk horen').

Wie worden hier bedoeld?

Wij stuiten hier op een onderscheiding ('wel in de kerk, niet van de kerk') die reeds bij Augustinus (dus omstreeks het jaar 400) voorkomt.⁴

Deze onderscheiding vindt haar achtergrond in de overtuiging, dat de kerk op aarde een 'gemengd lichaam'

ERNREDACTIE:
R. W.G. C. (red.), DR. 'AN MIDDELKOOP, PROF. DR.

OVERIGE REDACTIELEDEN:
DRS. J. R. TER BEEK, DR. R. LUITEN, PROF. DR. C. J. DE RUIJTER, DR. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS
J. D. BAAS, DR. J. ABOERSEMA, J. M. DE JONG, DR. J. SMELIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES
Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes. Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT,
f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland)
Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).
Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.
Losse nummers f 1,85 (excl. porto)

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar; bij de Stichting Bralectah
Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES

Prijs f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

('corpus permixtum') is. Dat wil zeggen: er is onkruid tussen de tarwe oftewel – in andere beeldspraak –: er zijn wolven in de schaapskooi van Christus.

In de eeuw van de Reformatie was men zich van deze moeilijke realiteit terdege bewust. Juist tegenover het perfectionistische drijven van de fanatieke dopers hebben de reformatoren aandacht gevraagd voor deze realiteit.

Er zijn mensen in de kerk die daar in 't geheel niet thuis horen. Onder regelmatige verwijzing naar 1 Joh. 2 : 19 heeft men deze zaak ter sprake **gebracht**.⁵

Hier valt te denken aan Luther. Reeds voor 1517 heeft hij over deze harde realiteit gesproken in zijn colleges over de Psalmen (1513-1516).⁶

Vele jaren later – in zijn polemieken met de 'papisten' – spreekt hij gelijksoortige taal.⁷

Bij 'hen die niet van de kerk zijn' kunnen wij denken aan de hypocrieten (zie artikel 29 NGB). De hypocrisie (= schijnheiligheid) in de kerk was voor de reformatoren een grote zorg en zij hebben die zorg meer dan eens onder woorden gebracht. Ook in onze belijdenis klinkt deze zorg door (zie de zondagen 30 en 31 HC).

Toch kan deze categorie niet bedoeld zijn in artikel 28 NGB. Van hypocrieten kan men zich niet afscheiden, zolang de hypocrisie niet onmaskerd is.

Het 'niet van de kerk zijn' wordt in de literatuur van de zestiende eeuw ook toegepast op de 'papisten', die de leer van Christus hebben losgelaten, de orde van de kerk hebben ontwricht en de eredienst hebben vervalst met hun eigenwillige ceremoniën.

Artikel 28 is typisch een woord dat gesproken is tijdens een proces van reformatie. Veel ware gelovigen, met name in Frankrijk, durfden zich nog niet los te maken van de rooms-hiërarchische kerk. Zo'n daad kon immers ernstige gevolgen hebben voor hen persoonlijk. Artikel 28 geeft die sfeer ook weer: overheden en wetten van vorsten verzetten zich daartegen; dood- of lijfstraf kon worden verwacht. De geschiedenis zou de waarheid van deze woorden al spoedig na 1561 bewijzen, ook in het leven van Guido de Brès zelf.

Vandaar, dat velen hun toevlucht zochten in de heimelijkheid. In het geheim vereerde men God volgens de reformatorische leer, maar voor het oog van het publiek bleef men lid van de roomse kerk. Die houding noemde men in die tijd het (pseudo-) *Nicodemisme*, (naar Joh. 3 : 1, 2).⁸

De 'roeping van alle gelovigen' om 'zich af te scheiden van hen, die niet bij de kerk horen' onderstelt dus een situatie, waarin mensen die niet echt lid van de kerk zijn, een dermate dominerende positie hebben verworven, dat door hun invloed de kerk van Christus tot valse kerk is geworden en de heilige kerk van God zich aan het verplaatsen is naar een gemeente, waar het Woord van God in zijn heerschappij is hersteld. Dat is de achtergrond van de passage: 'deze vergadering... op iedere plaats waar God haar gesteld heeft'.

Wie dan niet mee-verhuist, verhuist juist wél: voortaan zal hij wonen in een huis, dat door de hoofdbewoner (de

Heilige Geest) verlaten is?

Niemand heeft het recht zich van de ware kerk af te scheiden – zegt artikel 29 NGB. Juist daarom heeft ieder de roeping te breken met een genootschap, dat door 'vreemden' (in de zin van Joh. 10 : 5) wordt gedomineerd en de mensen verhindert als ware gelovigen in de kerk van Christus te functioneren.

Op deze wijze is artikel 28 NGB een geloofsbelijdenis, waarin het bevel van God als heilzaam gebod wordt erkend. Dat gebod is in staat ons te beschermen tegen het arrogante isolement van de religieuze **individualist** en ons te genezen van de begrijpelijke aarzelingen van de aangevochten gelovige.

Artikel 28: document van geestelijke moed om **kerklik** te zijn en te blijven! 'Geeft uw vrijmoedigheid niet prijs' – ook niet in dagen van vervolging (Hebr. 10 : 35a)!

C. Trimp

¹ W. van 't Spijker, '...den hals buygende onder het jock Jesu Christi...' Oorsprong en zin van een uitdrukking in artikel 28 en 29 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, in: J. Douma e.a. (red.), *Bezielde verband* (feestbundel voor J. Kamphuis), Kampen 1984, 206-219.

² Vgl. Calvijns commentaar op Ef. 4 : 12 en 2 Ti. 4 : 1. Voorts B. Gassmann, *a.w.*, 129; E. Kinder, *a.w.*, 222, 303; A. Ganoczy, 'Das Amt des Lehrens in der Kirche nach Calvin', in: R. Baumer (ed.), *Lehramt und Theologie im 16. Jahrhundert*, Münster 1976, 23 v.; W. Krusche, *Das Wirken des Heiligen Geistes nach Calvin*, Göttingen 1957, 222 (noot 515), 303.

³ Vgl. b.v. W.J. Ong, *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*, London/New York 1982, 74 v.

⁴ Bewijspplaatsen bij L. Doekes, 'De reformatorische onderscheiding van ware en valse kerk', in: *Lucerna* 5 (1964-1965), 247-269, m.n. p. 254 v. Vgl. ook J. Faber, *a.w.*, 108, 120; B. Gassmann, *a.w.*, 117, 122 en het spreken van de *Tweede Helvetische Confessie* in artikel 17 (E.F.K. Muller, *BSRK* 199, 13 vv.).

⁵ Hier valt ook te denken aan het spreken van de bijbel over 'in de wereld' en 'van' of 'uit de wereld' zijn, Joh. 15 : 19; 17 : 11-16.

⁶ WA 4, 129, 7 vv.

⁷ *Wider Hans Worst*, 1541 (WA 51, 505 en 521).

⁸ Over het Nicodemisme geeft W. de Greef duidelijke informatie in zijn *Johannes Calvin*, zijn werk en geschriften, Kampen 1989, 126-131. Hij vermeldt dat Calvin over dit onderwerp een brief aan Luther heeft geschreven (d.d. 21 jan. 1545) en dat hij daarover heeft gepolemiseerd met de Hollander Dirk Coornhert.

⁹ Vgl. het spreken van Calvin over de 'verhuizing' in *Inst.* IV, 2,3.

Belangrijke steun bij de uitleg van art. 28 NGB ontvangen wij van A.D.R. Polman, *Onze Nederlandsche Geloofsbelijdenis*, Franeker z.j., III, 295-308, 335-340; C. Vonk, *a.w.*, 117-125 en van de Rapporten die zijn uitgebracht op de synodes te Heemse en Spakenburg-Noord, vgl. *Acta* synode te Heemse (1984/85), deel I, 355-393, m.n. p. 360-371 en *Acta* synode te Spakenburg-Noord (1987), 561-630, m.n. p. 567 vv. en 593 vv.

GODS WET EN DE VRIJHEID VAN ZIJN VOLK

'Want Christus is het einde van de wet, tot gerechtigheid voor een ieder, die gelooft.'

Rom. 10 : 4

Mensen houden niet van wetten. Vroeger niet en nu niet. Wetten knellen; gaan in tegen wat de mens zelf graag wil. Vóór alles is vandaag vrijheid van belang. Wetten binden en binding beperkt je vrijheid. En je mag je leven toch inrichten naar eigen inzichten?

Niet alleen de mens die niets van God wil weten spreekt zo: ook in kerkelijk opzicht redeneren velen vanuit die vrijheid: je beslist zelf over de vormgeving van je relatie met God.

Zegt Paulus hier dat de wet een gepasseerd station is? 'Christus is het einde van de wet' – betekent dat: het is afgelopen met de wet? Dan zou Paulus zichzelf tegenspreken, want op andere plaatsen handhaaft hij de geldigheid van de wet. De tekst kan geen triomfantalistische uitroep zijn 'het knellende harnas is ons door Christus afgenomen, leve de vrijheid die van geen wet wil weten'.

Paulus heeft in het voorgaande gezegd dat de wet goed is. Maar de **mens** is slecht. En dus klikt het niet tussen die twee: de goede wet en de slechte mens. De mens is slecht geworden door zijn eigen overtreden. Ondertussen bleef de wet goed. Omdat de mens de wet niet kan houden, is de wet niet de weg die hem in de juiste verhouding met God doet leven. De juiste verhouding met God kreeg de mens via een andere weg: het verzoeningswerk van Christus. Door Christus, die het einde van de wet is, is er gerechtigheid voor ieder die gelooft.

Dus 'het einde van de wet' is niet: de wet heeft ons niets meer te zeggen. Als dat zo zou zijn, zouden er prachtige psalmen door de Nieuwtestamentische gemeente niet meer gezongen kunnen worden; bijv. 'de wet des Heren is volmaakt, zij verkwikt de ziel', Ps. 19 : 8a; en Psalm 119, dat is een loflied op Gods wet.

Christus is het einde van de wet-als-heilsweg; want door Christus zijn we vrij van de eis om, op straffe van de dood, de wet te vervullen; dat deed Hij voor ons – Hij is het einde van de wet; eindelijk mooi.

Die vrijheid heeft Gods volk. De wet is niet meer het

knellende juk vol dreiging: 'als je niet...' De wet is de agenda (de dingen die gedaan moeten worden) voor vrije en blijde mensen. Bij die agenda voelen ze zich fijn; vrije mensen **doen** zo. Christus is hun het einde. De vrijheid die Hij geeft betekent voor Gods volk een eindeloos leven.

A.P. Feijen

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

1 ex.:	ƒ 3,15
2 ex.:	ƒ 5,60
3 ex.:	ƒ 8,25
4 ex.:	ƒ 10,10
5 ex.:	ƒ 11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

DERDE INTERNATIONALE CONFERENTIE VAN GEREFORMEERDE KERKEN IV

Zoals we in het vorige nummer van ons blad al meedeelden, werd deze derde internationale conferentie van Gereformeerde Kerken, die te Zwolle-Zuid werd gehouden, op donderdagavond 9 september gesloten.

Voor we daarover iets zeggen en tot een nabeschuiving komen, willen we nog iets doorgeven over de besprekingen.

Besprekingen

De referaten die 's avonds werden gehouden kwamen de volgende morgen in bespreking. Deze bespreking vond uiteraard ook in het Engels plaats. Een enkele keer werd gebruik gemaakt van een tolk, zoals Bij de bespreking van het referaat van prof. J. Kamphuis over 'tolerantie', waarbij ds. Cl. Stam op bekwame wijze als tolk optrad.

De besprekingen droegen een levendig karakter, waaraan niet alleen de vertegenwoordigers van de officieel aangesloten kerken deelnamen, maar ook op bescheiden wijze enkele waarnemers. Volgens ds. J. Klammer, die een grote rol in de voorbereiding en het verloop van de conferentie heeft vervuld, leidde het grotere begrip dat tussen de kerken met presbyteriaanse gereformeerde achtergrond is gegroeid, tot een beter luisteren naar en verstaan van elkaar.

Een enkele keer bleek de optredende referent zich niet te beperken tot het ter conferentie uitgedeelde referaat, maar hield een nieuw referaat, meer toegespitst op de actualiteit en de praktijk. Dit was het geval bij prof. Gootjes en prof. Ohmann. De laatste gaf een uitbreiding aan en een meer concrete toespitsing van zijn bijdrage over 'Heils-historische prediking' dat we in het kort al een week geleden doorgaven. We kunnen daarmee volstaan.

Maar omdat met name het referaat van prof. Gootjes over 'Catechismus-prediking' de bijzondere aandacht kreeg, willen we nog iets doorgeven van de concrete uitwerking van zijn eerste referaat in een tweede, waarin met name de onderlinge controversen aan de orde kwamen.

Catechismus-prediking

In presbyteriaanse kringen bestaat er nogal wat verzet tegen preken uit de Catechismus. Deze is immers een *menselijk* geschrift en preken dienen de *canonieke* tekst van

de bijbel tot uitgangspunt te hebben, zo *redeneren* velen. Gaf Gootjes in zijn eerste, uitgedeelde referaat een meer historisch overzicht, waarin hij aantoonde dat het preken uit de Catechismus een veel bredere achtergrond heeft dan die van de Nederlanden en historisch ook dieper verworteld ligt, nu gin hij vooral in op de bestaande kritiek op het preken uit de Catechismus. Immers, de geschiedenis als zodanig is nog geen rechtvaardiging van dit gebruik.

De voornaamste kritiek richt zich op het feit dat de Catechismus het *menselijk verstaan* van Gods Woord tot uitdrukking brengt, maar daarover kun je toch niet preken? De preken dienen de tekst van de bijbel zelf tot grondslag te hebben.

Nu zijn er theologen die inderdaad stellen dat de *belijdenis* geschriften, dus ook de Catechismus, slechts een *menselijke constructie* bevatten van de bijbelse leer. De bijbel zou de feiten *zonder meer* openbaren. Maar het leggen van de *verbanden* tussen deze feiten zou dan het werk van de belijdenisgeschriften zijn. Dit zou volgens iemand als Abraham Kuyper tot 'hogere kennis' van de bijbel voeren.

Dr. Gootjes bestrijdt deze opvatting. Aan de hand van veel voorbeelden uit Gods Woord zelf toont hij aan dat de bijbel niet slechts een collectie van losse gedachten bevat, maar zelf ook de verbinding daartussen legt. De belijdenis *construeert* dan ook niet de leer, maar spreekt *de leer van de bijbel zelf na*. Het gaat in de *prediking* over de Catechismus om wat Paulus noemt: 'de hele raad van God' (Hand. 20 : 27). Terecht wordt deze volle raad van God dan ook gezien als regel voor de *prediking* over teksten uit het Oude en Nieuwe Testament.

Het gevaar bestaat immers dat predikanten eenzijdig worden in hun tekstkeuze.

Nu geeft de Catechismus een bondig overzicht van de inhoud van de Heilige Schrift. Daarom biedt hij hulp aan de predikanten om eenzijdigheid te voorkomen.

Praktische bezwaren

Tegen dit standpunt werden twee bezwaren uit de praktijk ingebracht.

Preken dienen immers op de hoorders *in hun concrete omstandigheden* te worden gericht. En de Catechismus als uiteenzetting van de leer van Gods Woord is niet zo praktijk-gericht.

Gootjes antwoordt op dit eerste bezwaar, dat ook bij de

uitleg van een Schrifttekst *dezelfde zaak* aan de orde is: hoe dient deze concreet te worden toegepast? Dat is een algemeen gegeven. Maar de Heidelbergse Catechismus is juist heel sterk op de praktijk van het leven gericht. Hij toont dit aan met voorbeelden als: wat is *uw* enige troost, waarin kent *u uw* ellende enz. Ook bij de leer over de Drie-eenheid gaat het over *onze* schepping, *onze* verlossing en *onze* heiliging. Er wordt immers ook vaak de vraag gesteld: 'Wat is voor ons de waarde van...' – en dan volgt een heilsfeit. De Catechismus is dan ook alles-behalve een droge opsomming van feiten.

Gootjes verstaat wel enigszins de bezwaren in presbyteriaanse *kring*, omdat dit praktisch karakter aan de kortere Westminster Catechismus voor een groot deel ontbreekt. Maar ook daarin komt toch ook dit persoonlijk element wel aan de orde.

Een tweede bezwaar is dat het bij de wekelijkse Catechismus-prediking jaar in jaar uit tot herhaling komt van steeds hetzelfde. Gootjes wijst er dan op dat dit juist een groot voordeel is. De grote werken van God dienen steeds weer ons op het hart gebonden te worden. Ook Paulus zegt in Filippenzen 3 : 1: hetzelfde aan u te schrijven is voor mij niet verdrietig en voor u is het nuttig. De referent wijst er verder op, dat voor het besef van beginnende predikanten het juist fijn is aan de hand van de Catechismus te preken, omdat daarin al een heel stuk *Schriftmateriaal* en toepassing meekomt. Zijn conclusie is dan ook dat het preken over teksten uit de bijbel en het preken aan de hand van de Catechismus, een ideale combinatie zijn. De bijbel biedt een kaleidoscoop aan variatie. Maar het geloof van de gemeente moet ook een stevige ruggegraat hebben en die verschaft de Catechismus.

De *bespreking* van dit referaat op maandagmorgen 6 september was volgens ds. **Klamer** bijzonder gaaf. Sommige presbyteriaanse predikanten lieten zich overtuigen. Een ander deelde mij mee, dat hij het zo waardevol achtte dat Gootjes in de bespreking niet zei: jullie *moeten* uit de Catechismus preken, maar jullie *zouden het kunnen* doen. De bespreking verliep in een aangename en broederlijke sfeer en bracht veel verheldering.

Nabeschouwing

Kenmerkend is het, dat op deze conferentie de zending, de uitleg van de Schrift en de *prediking* centraal stonden, waarbij uiteraard het referaat van prof. Kamphuis over 'tolerantie' een belangrijke afsluiting vormde. De laatste deelde me mee, dat hij bijzonder van de besprekingen genoten heeft en na afloop veel positieve opmerkingen heeft gehoord. Het ligt dan ook in zijn bedoeling aan dit thema een viertal hoofdartikelen in het januari-nummer van ons blad te wijden, waarin ook de bespreking verwerkt kan worden.

Volgens ds. **Klamer** zijn alle deelnemers aan deze conferentie overtuigd van het nut ervan. Prof. A.C. Boyd van de Free Church of Scotland noemde deze derde conferentie een hele vooruitgang. Er was wederzijds groter begrip en er werd beter naar elkaar geluisterd.

Elke dag kregen enkele vertegenwoordigers van een *kerkgroep* of waarnemers, de gelegenheid iets over hun kerken en kerkelijke achtergrond te vertellen. Zo gaf prof. P.C. Potgieter van de Nederduits Gereformeerde Kerk van Zuid-Afrika een indruk van de enorme spanningen die in zijn land heersen.

Zelf kwam ik in gesprek met ds. C. Tuininga, die zich heeft losgemaakt van de Christian Reformed Churches in Noord-Amerika. Hij was zeer ingenomen met deze conferentie en noemde haar van groot belang. Het trof me, dat hij zelf begon over het verschijnsel dat veel gemeentelieden wel verontrust zijn over allerlei van de *Schrift* afwijkende leringen en praktijken, maar het bij *woorden* laten. Met nadruk zei hij mij: zeg de mensen dat ze tot *daden* moeten komen, juist als het gaat om de gezondmaking van het kerkelijk leven. Het hoeft geen betoog dat ik me geheel in 'deze stem van overzee' kan vinden.

'Maatlat'

Het dagblad *Trouw* gaf een verslag over de conferentie onder het opschrift 'Vrijgemaakten bergen hun maatlat in de kast'. Als daarmee bedoeld is dat de Gereformeerde Kerken geleerd hebben, mee door deze internationale contacten, dat de wijze waarop in de hele wereld het geloof beleefd wordt en gestalte krijgt verschillend is, hebben we inderdaad geen vrijgemaakte maatlat nodig. In het interview dat dit blad met ds. **Klamer** had, voegde deze er echter aan toe, dat men elkaar met vertrouwen ook voor de toekomst tegemoet kan treden, *mits* de gesprekspartner een kerkverband is dat de gereformeerde *belijdenisgeschriften* niet alleen als basis heeft, maar zich er ook aan houdt. Inderdaad. Maar dat is geen vrijgemaakte maatstaf, het is geen andere dan het betrouwbare Woord van God zelf, waarvan de gereformeerde en presbyteriaanse belijdenisgeschriften spreken.

Een goede conferentie

Intussen moeten we deze conferentie ook niet opkloppen. Laten we ons realiseren dat we een verdwijnende kleine minderheid in de wereld zijn.

Tot de deelnemende kerkengroepen behoren kleine tot zeer kleine kerken. Zo bestaat de Reformed Presbyterian Church **General** Assembly in de USA – ondanks de uitgebreide naam – uit 6 kleine kerken met slechts 200 leden. En de kerk uit Venezuela, die daar vertegenwoordigd was, telt nog geen 100 leden.

Nee, we mogen 'de dag van de kleine dingen' niet verachten, maar we dienen we de proporties van dit internationale gebeuren te zien.

Maar juist daarom is volgens de gewezen voorzitter van deze ICRC, ds. A. de Jager, de inbreng van kerken uit de derde wereld-landen van belang. Daarom spreekt hij de hoop uit dat op de conferentie die D.V. over vier jaar in Seoul (Korea) zal worden gehouden, hun aantal groter zal zijn. Hij zei dit in een interview dat het *Nederlands Dagblad* in de Variant van 11 september j.l. publiceerde.

Vergeleken met spanningen die nog op de vorige *confe-*

renties bestonden, wil hij deze derde typeren als een conferentie van verwerkte bezinning. Hij noemde het een echt goede conferentie. Heel wat kerken die de Gereformeerde Oecumenische Raad (GOR) verlaten hebben, gaan de ICRC steeds meer als een goed alternatief zien. Volgens hem wordt het praktisch nut van deze conferentie voor een niet onbelangrijk deel ook bepaald door wat in de wandelgangen is besproken. Daar ontmoeten de mensen elkaar, daar wisselen ze informatie uit en maken bepaalde afspraken. Voor veel kerken is dit ook een belangrijk motief om afgevaardigden te sturen. En deze afgevaardigden moeten thuis aan het werk met wat ze hier gehoord hebben. In zijn slotwoord legde hij er dan ook de nadruk op, dat de ICRC geen conferentie van personen, maar van kerken is.

Er gaat ook een enorme bemoediging van deze samenwerking in de ICRC uit. In alle delen van de wereld wordt God aan de kant geschoven. De zorg daarover is een gemeenschappelijke zorg. En het is geweldig mooi, daar samen over te kunnen praten en elkaar te steunen. Bovenal zie je dat Christus aan het werk is, overal in de wereld. Dat maakt je verwonderd en dankbaar. Tot zover ds. De Jager.

Laten dan naast het grotere het vooral ook kleinere kerkverbanden zijn die hier vertegenwoordigd waren, van de kerk van alle eeuwen geldt allereerst dat zij haar kracht dient te zoeken in de belijdenis naar Gods Woord. Te vaak is het in het verleden al voorgekomen dat door water bij de wijn van Gods Woord te doen internationale kerkelijke lichamen verongelukten. Laten we dan denken aan de wijsheid van Gods Woord inzake een kleine stad met weinig inwoners, die door een grote **krijgsmacht** werd omsingeld. 'En in die stad bevond zich een arme, wijze man, die haar had kunnen redden door zijn wijsheid; maar geen mens dacht aan die arme man' (Pred. 9 : 15). God beware ons voor eigen-wijsheid en geve ons naar **binnen** en naar buiten, de wijsheid die van boven is.

Sluiting

Op donderdagavond 9 september vond dan de sluiting van deze derde Internationale Conferentie van Gereformeerde Kerken plaats. Uiteraard waren daarvoor meer belangstellenden aanwezig dan op de dagelijkse zittingen. De afgevaardigden bleken zeer positief te oordelen over de organisatie van de conferentie, en over de grote inzet en gastvrijheid van de gastgemeente.

De praeses sprak daarom zijn bijzondere dank uit aan het adres van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid voor de goede ontvangst en verzorging van de afgevaardigden. Koster Galenkamp werd met zijn vrouw naar voren geroepen en met een geestig en dankbaar woord 'in de bloemetjes' gezet. Dit werd onderstreept door langdurig applaus van alle afgevaardigden.

Prof. Lee vertolkte de dank van de vergadering voor de voortreffelijke wijze, waarop ds. De Jager deze conferentie heeft voorgezeten.

Er werd op deze sluitingssamenkomst veel gezongen. De

plaatselijke predikant, ds. J. Hagg, wees er in een kort afscheidswoord op dat dit zingen tot een wezenlijk onderdeel van deze conferentie heeft behoord. Het thema was immers: Heel de wereld zingt Gods lof.

Een speciaal moment was het, toen alle afgevaardigden, de aanwezigen een lied op Schotse wijs en wijze deden horen. Onder leiding van een 'voorzanger' werd een krachtig tweestemmig gezang aangeheven, waarvan we de inhoud wel niet geheel verstonden, maar dat er wel blijk van gaf, hoe goed er ook zonder de begeleiding van een orgel kan worden gezongen.

In zijn dankgebed legde de praeses de speciale nood van een aantal kerken in allerlei landen aan de Here voor. Het was indrukwekkend zoveel namen te horen, die toch een deel van de broederschap over de hele wereld vertegenwoordigen. Een broederschap soms ook in verdrukking, naar aantal en situatie; een broederschap verstrooid over de hele aarde, maar – zoals we in art. 27 NGB belijden –: 'Toch is zij met hart en wil samengevoegd en verenigd in eenzelfde Geest, door de kracht van het geloof'.

Zo werd dan ook het lied van deze broederschap, Psalm 133, aan het slot gezongen, zelfs – al was het niet zo bedoeld – op twee wijzen. Daarmee werd de verscheidenheid **en** de eenheid van alle aanwezigen nog eens onderstreept.

Vóór de praeses deze derde conferentie sloot, sprak hij de nieuwtestamentische zegenbede uit. Het was een waardig slot van een belangrijke conferentie.

W.G. de Vries

**** Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis (1)**

Er staan veel ziekenhuizen in Nederland. Het aantal zieken is ondanks onze welvaartstijd, of wellicht 'dankzij', niet afgenomen, maar eerder toegenomen. Een niet gering deel van hen behoort tot de psychische zieken, die verhoudingsgewijs nog meer in aantal toenemen.

We zullen hier niet over de oorzaken daarvan spreken. We constateren wel dat het medemensen zijn die ziek zijn en hulp nodig hebben. Deze constatering is niet zo vanzelfsprekend als het zichtbare feit dat iemand lichamelijk ziek is. Met lichamelijk zieken hebben de meeste mensen wel te doen. Maar omtrent mensen die geestelijk ziek zijn heerst nog altijd onbegrip. Een onbegrip dat in het verleden tot toestanden heeft geleid. Maar daarover nu niet verder. Gelukkig breekt het besef steeds meer door dat er ook ziekenhuizen en poliklinische hulp nodig zijn voor deze categorie zieken.

De strijd tegen ziekten is altijd een strijd tegen de aansluitende en soms plotseling toeslaande dood. Bij lichamelijke ziekten zijn in de wereld van de geneeskunde enorme vorderingen gemaakt. Dat blijkt uit de gemiddelde leeftijd, die veel hoger ligt dan een eeuw geleden.

Stierf men vroeger bijvoorbeeld al aan een blindedarmontsteking, vandaag wordt het verhelpen daarvan tot een van de kleinere operaties gerekend. In mijn tweede gemeente kreeg ik te maken met wat toen 'open-hart-operaties' werden genoemd. Een zo zware ingreep dat deze levensbedreigend werd geacht. Vandaag is men daarin zo gevorderd dat je versteld staat, hoe snel mensen na een hartoperatie alweer op de been zijn. En dat binnen een periode van veertig jaar.

Meer dan eens heb ik aan een ziekbed de Here ervoor gedankt, dat Hij het in zijn voorzienigheid zo heeft geleid, dat we in deze tijd mogen leven. Een tijd, waarin zieken kunnen worden genezen, waaraan onze voorouders meestal stierven. Laten we het allemaal niet vanzelfsprekend achten en er de Here dankbaar voor zijn.

**** Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis (2)**

Dat de strijd tegen ziekten een strijd is tegen de dood geldt ook van psychische ziekten. Zoals er lichamelijke ziekten zijn die iemands dood kunnen veroorzaken, zijn er ook ziekten van de geest die tot de dood kunnen leiden. Het eerste wordt door niemand ontkend, want het is een bittere werkelijkheid, dat slopende ziekten zoals kanker iemand het leven kunnen ontnemen. Maar dat ook ziekten van de geest een dodelijke afloop kunnen hebben wordt vaak minder beseft. En toch is dat helaas ook het geval. De mens is immers een eenheid van lichaam en geest. Er zijn christenen die alleen maar van geestelijke ziekten willen spreken, wanneer daarvoor een *lichamelijke* oorzaak valt aan te wijzen, bijvoorbeeld een tumor aan de hersenen. Maar daarmee wordt de mens wel herleid tot lichamelijkheid, terwijl hij meer is: door God geschapen naar zijn beeld als eenheid van lichaam en ziel. Zoals sinds de zondeval lichamelijke ziekten zijn ontstaan, zo ook ziekten aan de geest. En zoals lichamelijke ziekten tot de dood kunnen voeren, zo is dat ook het geval met geestesziekten. Wat in een dergelijk geval zelfmoord wordt genoemd is in feite een ziekte-tot-de-dood. En zoals we op tijd erbij moeten zijn om lichamelijke ziekten te verhelpen, zo dient dit zeker ook te gebeuren om ziekten naar de geest te genezen. Daarom alleen al zijn psychiatrische ziekenhuizen nodig.

Nu kan het bekend zijn dat de wijze, waarop een patiënt op zijn ziekte reageert, van eminent belang is voor zijn genezing. Die verbinding tussen lichaam en geest is allang opgemerkt. Opgewekte mensen hebben meer kans op genezing dan sombere mensen. Het is een bijbelse wijsheid: 'Een vrolijk hart bevordert de genezing, maar een verslagen geest doet het gebeente verdorren' (Spreuken 17 : 22). En aan de 'stemming' van een zieke draagt zijn omgeving heel veel bij. Een spotzieke, vloekende en godvergeten omgeving is voor een gelovig kind van God een kwelling. En dat geldt zeker voor mensen die ziek zijn naar de geest. Welnu, daarom is het zeer belangrijk in welke omgeving zieke mensen worden geholpen en verpleegd. Een omgeving waar de leer van de bijbel heerst: de dienst van God de Heer verheugt het hart steeds meer, of de leer van de fatalistische en ongelovige mens. Dit maakt letterlijk een levensgroot verschil uit. En dan spreek ik nog niet eens over de ingrijpende zaak dat een gelovig medicus, die erkent dat de mens naar Gods beeld geschapen is, heel anders met zieken zal omgaan dan een ongelovige. Dat geldt zeker ook bij psychiatrische patiënten. Vandaar dat een ziekenhuis waar het Woord van God in ere is een groot goed is. Waarom dit lange verhaal? Om de noodzaak van een *gereformeerd* psychiatrisch ziekenhuis te onderstrepen.

**** Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis (3)**

Sinds 1992 beschikken wij over een dergelijk ziekenhuis, 'De Fontein', te Bosch en Duin. Het heeft een capaciteit van 26 bedden en 8 plaatsen voor deeltijdbehandeling. Verder beschikt men over een polikliniek in Bosch en Duin en te Zwolle; binnenkort ook in Dordrecht. Maar de capaciteit is veel te klein. Het GPZ heeft dan ook een aanvraag ingediend om te komen tot 376 bedden, 144 plaatsen voor deeltijdbehandeling en 5 poliklinieken, verspreid over 5 vestigingen.

Maar er bestaat een groot tekort aan psychiaters. Er zijn voor het GPZ momenteel 3 psychiaters werkzaam. Er zijn er straks 14 nodig. Maar de opleiding tot psychiater wordt niet gesubsidieerd. De kosten voor de komende vijf jaar worden geschat op f 700.000,-. Om daarvoor de financiële middelen te verkrijgen is dus particuliere steun nodig. Daarvoor wil het GPZ in oktober een actie voeren binnen de Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Bondsgemeenten in de Hervormde Kerk. Het betreft hier namelijk een vorm van doelgerichte samenwerking op de grondslag van de Drie Formulieren van Eenheid. Daartoe is er een Stichting 'Vrienden van het GPZ' opgericht, die gelden wil verzamelen. Men zoekt daarvoor donateurs. In oktober zal hierover meer in o.a. het *Nederlands Dagblad* worden gepubliceerd.

Na het bovenstaande hoeft het geen betoog, hoe belangrijk deze actie is. Ik vermeld alvast het bank- en gironummer, waarvoor giften kunnen worden gestort.

Credit Lyonnais Bank Nederland 64.11.97.551 en Giro 2386223 ten name van Stichting Vrienden GPZ.

W.G. de Vries

BRUGGEN VAN BEGRIP 111

Het belang van de culturele antropologie voor het zendingswerk

Cultuur is een complex begrip, zo hebben we gezien. Cultuur is niet beperkt tot een set losse gebruiken, maar het is een compleet en geïntegreerd leefsysteem, ook wel 'world view' geheten. Ieder mens maakt deel uit van een bepaald leefsysteem. Daarin voelt hij zich thuis. Zo is dat met onszelf: Zo is dat ook met de ander.

Tot nu toe hebben we nog geen aandacht geschonken aan christelijke normering of 'kerstening' van de cultuur. Dat komt zeker ter sprake, wanneer christenen uit verschillende culturen elkaar ontmoeten¹, of in een zendings-situatie. Al verschilt men als christen van cultuur, en al leidt de zendingsprediking cultureel vaak tot grote misverstanden, de levensbasis van iedere gelovige is dezelfde: Gods Openbaring.

jesus en de Kerstman

Paul Hiebert begint zijn boek *Anthropological Insights for Missionaries* met het volgende verhaal over Kerstfeestviering bij de Telugu in Zuid-India²:

'De Kerst-opvoering was afgelopen – tenminste, dat dacht ik. Christus' geboorte was aan Maria en Jozef aangekondigd door engelen, gekleed in zuiver wit. Hun gezichten waren bruin en hun boodschap werd gedaan in het Telugu, want we waren in Zuid-India. De herders hadden staan wankelen op het podium, alsof ze halfdronken waren, maar intussen hadden ze de kleinere kinderen, op handen en voeten als de schapen, gehoed. Dat was niet helemaal wat ik zou moeten verwachten, maar een en ander kon ik verklaren in termen van culturele verschillen. Anders dan herders in Palestina, die bekend staan om hun soberheid en vroomheid, zijn Indiase herders bekend om hun drinken en dansen. Maar, de boodschap ging niet verloren, want bij het zien van de engelen vielen de herders op de grond, verschrikt en sober.

De wijzen en Herodes hadden het toneel betreden in koninklijke luister. Nu zaten we dan in kleermakerszit dicht opeen, evenals de herders, de wijzen en de engelen, bijeen met Maria en Jozef rond de kribbe. Een mooi besluit van het Kerstverhaal. Ineens, daar sprong de Kerstman tevoorschijn! Vrolijk zingend

en dansend begon hij kado's uit te delen aan Jezus en de anderen. Hij was de held van het toneel. Ik zat perplex.

Wat was hier verkeerd gegaan? Een geval van syncretisme, was mijn eerste gedachte – een vermenging van Hindu en Christelijke ideeën. Iets wat men zou kunnen verwachten van nieuwe bekeerlingen. De oudere zendelingen hadden ons gewaarschuwd dat, wanneer toneel zou worden toegestaan in de kerk, er Hindu geloofsvoorstellingen zouden binnenkomen. Maar nee, de Kerstman was een westers idee, ingebracht door de westerlingen, tegelijk met het verhaal van Christus' geboorte. Wat was er gebeurd?

Wat er gebeurd is? Er heeft acculturatie plaatsgevonden. Culturele aanpassing, en dat in dubbele zin: Aan de ene kant hebben de christenen van het Telugu-volk elementen van de bijbelse boodschap verstaan in inheemse kaders: De herders gedroegen zich Indiaas en niet Joods ('half-dronken' in plaats van 'sober en vroom'). Men past alles wat onbekend is in in bekende kaders.³ Aan de andere kant heeft er adaptatie plaatsgevonden: Door de prediking van het Evangelie heeft men nieuwe waarden leren kennen en accepteren. Maar, en dat maakt de zaak helemaal complex: Het Evangelie is hun gebracht door Amerikaanse zendelingen, die, evenmin als ieder ander, hun culturele afkomst hebben kunnen verloochenen. Er is sprake van drie verschillende culturen: Die van de Telugu, de – zeg maar – Bijbelse, en de Amerikaanse.

Wat het Kerstfeest betreft: Voor Amerikanen geen probleem, omdat ze prima weten te onderscheiden tussen een Kerstfeestviering in de kerk (met prediking, zang, enz.) en thuis (met kalkoen, kerstman, kerstboom, kado's, enz.). Zij kunnen heel goed leven met twee Kerstfeestconcepten, zonder ook maar de geringste kans op vermenging. De Telugu echter kunnen blijkbaar niet de Bijbelse boodschap onderscheiden van die Amerikaanse gebruiken van de zendelingen. Door hun inclusivisme hebben zij de Bijbelse boodschap van Christus' geboorte en de Amerikaanse manier van Kerstfeestviering samengesmeed tot één geheel: De Kerstman die Jezus een kerst-kado komt brengen.

De kloof overbrugbaar?

Een reactie op het voorgaande als 'Die Amerikanen hadden zich cultureel moeten aanpassen aan de Telugu-cultuur' is te simpel. Zendingswerkers zullen zich zeker zoveel mogelijk dienen aan te passen aan de leefwijze van de mensen aan wie zij het Evangelie prediken, maar vol-

ledige aanpassing is onmogelijk. Dat kunnen de gezonden predikers niet. Dat kunnen de hoorders ook niet. Niemand komt ooit los van de cultuur waarin **hij/zij** is opgegroeid. Al past hij zich nog zo goed aan, een Nederlander wordt nooit een volbloed Javaan, evenmin als een Javaan ooit voluit Nederlander wordt. Culturele gedragspatronen zijn **onuitwisbaar**.⁴ Juist door dat onvermogen tot culturele identificatie staat een Nederlandse of Canadese zending in Irian Jaya zichzelf voortdurend in de weg. Uit eigen ervaring kan ik zeggen dat dat een constante frustratie is, die met de jaren erger wordt, omdat je er nooit uit komt en niets kunt doen aan de misverstanden die voor je ogen plaatsvinden of die je zelfs **voorziet**.⁵ Misverstanden, die onmogelijk te voorkomen zijn: Evangelisten, die predikant willen worden, omdat zij dan niet meer sago hoeven te gaan kloppen in het bos, maar rijst kunnen eten uit de toko, net zoals de zending. Mensen die christen worden, omdat zij dan een vast inkomen zullen **krijgen** of van het zendingsvliegtuig gebruik kunnen maken. Misverstanden, die kunnen uitlopen op een heilsbeweging of 'cargo cult'. Bewegingen, die niet materialistisch van aard zijn, maar religieus. Bewijzen van onbegrip: Het lukt niet de nieuwe wereld te verstaan in de eigen denkkaders. Een **heilsbeweging** is te typeren als een uiterste poging tot verwerking van het nieuwe en herintegratie van de eigen **cultuur**.⁶

Wie zal ooit de prediking van het Evangelie begrijpen? Hebben **wijzelf** het ooit goed begrepen? Zijn wij wel in staat de boodschap verder te brengen? Zullen we maar niet stoppen? Hoe kunnen wij nu ooit de kloof tussen de culturen overbruggen? Prediking garandeert misverstand. **Ophouden** met de prediking van het Evangelie is uiteraard ongeoorloofd. Christus zelf heeft de opdracht gegeven tot wereldwijde **prediking**. 'Maakt alle volken tot mijn discipelen', heeft Hij gezegd, 'en doopt hen in de Naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, en leert hen onderhouden al wat Ik u bevolen heb' (Mat. 28 : 19). Prediking en onderwijs, daartoe is de kerk van Christus geroepen. Christus wil de gelovigen van alle stammen en talen bijeenbrengen, hen inlijven in de verbondsgemeenschap, waarvan de doop het teken en zegel is. Om samen het ene volk van God te vormen. Menselijk gezien een onmogelijke opdracht.

Maar is het niet zo: Ondanks de culturele moeite van de predikers is op veel plaatsen in de wereld inderdaad de kerk van Christus geplant. Door de kracht van de Geest van God worden harten opengebroken voor het Evangelie, en worden mensen van allerlei culturen tot geloof gebracht in dezelfde God. God is er zelf bij om het moeizame mensenwerk van planten en gieten af te maken door groei te geven (1 Kor 3 : 7). Mensen tot geloof brengen is Gods **werk**.⁷ Christus is bezig zijn kerk te vergaderen (HC 21) uit alle voiken. Wat in Openbaring staat wordt vervuld: Alle stammen en talen zullen de lof van het Lam zingen. Tegenover het 'onmogelijk' van mensen staat het absolute 'zeker' van de Schriften. De zendingsopdracht

van Christus rust op het heilsplan van God met de wereld. Hoe zou Christus nu ooit een onmogelijk uit te voeren opdracht geven? God zelf heeft toch ook niet gearzeld zich aan mensen te **openbaren**?⁸ Bovendien: Die openbaring van God gaat toch alle menselijke culturen te boven? Gods Woord is toch veel meer dan ménselijke waarden? Juist dat Woord van God is dé brug voor wederzijds begrip. Daarom: Doorgaan met de uitvoering van Christus' bevel! Want prediking is mogelijk, evenals verstaan van die prediking.

Gods Woord: Dé brug!

Tot nu toe heb ik niet méér gedaan dan cultuurverschillen laten zien en voorbeelden gegeven van wederzijds onbegrip. Ook bij de prediking van het Evangelie komt dat onbegrip sterk tot uiting. Ik heb het ook gehad over wat cultuur is, over verschillende dimensies van cultuur. Aan de plaats van de Bijbel bij het definiëren van cultuur heb ik echter nog geen aandacht besteed. Toch is het niet meer dan vanzelfsprekend dat christenen zich bij het nadenken over wat cultuur is – of: moet zijn – laten leiden door Gods openbaring. Christenen kennen immers maar één norm, die heel hun leven beheerst: De Bijbel. Zij verwerpen de gedachte dat culturen zichzelf tot norm zouden zijn, en dat je tevreden zou moeten zijn met een **begrip**-in-eigen-termen en inpassing van het Evangelie in eigen kaders. De geldigheid van wereldbeschouwingen (world view van afzonderlijke culturen), waarop in het **cultuurrelativisme** zo op gehamerd wordt, is naar Bijbelse maatstaven maar heel beperkt. Gelovigen denken en leven vanuit een Bijbelse visie op cultuur⁹, een normatieve **cultuurbeschouwing**.¹⁰ Door hun verlossing door Jezus Christus zijn zij immers andere mensen geworden. Door de Geest worden zij geheiligd tot een nieuw leven. De **Heidelbergse** Catechismus spreekt in Zondag 33 over de bekering van de mens als 'het afsterven van de oude en het opstaan van de nieuwe mens'. Het leven van deze 'nieuwe mens' wordt getypeerd door het gehoorzamen van de wil van God. In bv. de brief van Paulus aan de Galaten wordt onderscheiden tussen 'leven naar het vlees' en 'leven naar de Geest' (Gal. 5 : 13-26). Volgelingen van Christus zijn anders dan 'de wereld' (Ef. 4 : 17-32). Zij zijn burgers van Gods Koninkrijk en onderhouden al wat Machthebber Christus bevolen heeft.

Gewoonlijk spreken we niet over 'bekering van cultuur'. Ook de uitdrukking 'kerstening van cultuur' is niet gebruikelijk. Wat daarmee echter bedoeld wordt is duidelijk, als we het begrip cultuur simpelweg even vervangen door de in christelijke **kringen** bekende uitdrukking 'levenswandel'.¹¹ Wie verlost wordt van zonde en ellende door Christus, laat dat vervolgens blijken in heel zijn levenswandel, zijn leefwijze, zijn dagelijkse leven. Door het Evangelie verandert iedere cultuur fundamenteel. Verandering van levenswandel is een logisch gevolg van bekering. Het is ook een opdracht. Hiebert laat heel duidelijk zien hoe het Evangelie haar **uitwerking** heeft (moet hebben) op alle dimensies van **cultuur**.¹² Door het Evan-

gelie komt er een totaal nieuw waardensysteem in de plaats van het oude met kernbegrippen als: 'liefde', 'dienst', 'vrede' en 'gehoorzaamheid'. Cultuur wordt dan opnieuw het **antwoord** van de mens als beeld van God op het **Woord** van God. Het wereldbeeld (world view) verandert doordat er een nieuw fundament is gelegd onder het leven van de mens.

Juist dit nieuwe fundament maakt wederzijds begrip mogelijk. Het Woord van God is dé brug daartoe. Niet dat er door de bekering van mensen uit allerlei culturen uiteindelijk één universeel-christelijke cultuur zal ontstaan, waarin ieder de ander verstaat. Verschillen in taal en cultuur blijven. Maar wel is het zo, dat christenen in hun respectieve culturen zullen gaan leven als 'nieuwe mensen'. Zij zullen hun leefwijze, hun cultuur aanpassen aan Gods geboden.¹³ Al blijven zij dan in allerlei gewoonten, gebruiken en vormen van elkaar verschillen, op het punt van de diepste dimensie, die van de waarden, overtuigingen, codes, enz. zijn zij 'één van hart en één van ziel'. Met opzet citeer ik Hand. 4 : 32. Christenen zijn op elkaar gericht, hebben hetzelfde levensdoel, zijn aan elkaar verbonden door de band van de vrede (Ef. 4 : 1-6). Samen zingen zij de lof van God en verwachten de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Al zijn er dan nog altijd de **cultuurverschillen**, men kent en erkent elkaar als broeders en zusters van hetzelfde huis op basis van het ene geloof in de ene God – Schepper van hemel en aarde – en de ene Verlosser – de Heiland van de wereld. Men normeert ieder voor zich zijn cultuur naar de boven-culturele maatstaven van de Bijbel.¹⁴

H. Venema

¹ Denk bv. aan de pas gehouden conferentie van de ICRC in Zwolle. Maar ook aan de conferentie, die eens in de vier jaar in Indonesia wordt gehouden door de Gereja-Gereja Reformasi van Irian Jaya, Kalimantan Barat en Sumba-Savu, als voorfase voor een officieel nationaal kerkverband.

² Hiebert, a.w., pag. 13v.

³ Niemand kan iets nieuws begrijpen, tenzij het wordt uitgelegd in bekende kaders. Zie bv. Rembrandts schilderijen van voorstellingen uit de Bijbel: Die zijn verholandst. Of de figuren van Adam en Eva op een Amerikaans flanelbord: Hun haar keurig gekapt. Een voorbeeld uit de keuken: Krokodillevles is heerlijk. Dat het naar krokodil smaakt zal waar wezen. Maar dat zegt een Nederlander, die het nog nooit gegeten heeft, niets. Men kan zich pas een voorstelling maken, wanneer de smaak wordt omschreven: Krokodillevles heeft de structuur van kippevles, en het heeft de smaak van vis.

⁴ Hofstede, a.w., pag. 13vv.

⁵ Aan de andere kant wordt hij na repatriëring ook nooit weer de Nederlander van vóór zijn uitzending door allerlei culturele aanpassingen aan de cultuur van het volk waaronder hij gewerkt heeft. Een prachtig staaltje daarvan: Toen wij eens met verlof in Nederland waren, viel het mijn schoonmoeder op dat mijn vrouw en ik nooit gearmd of hand in hand liepen. Na lange aarzeling vroeg zij of wij misschien huwelijksproblemen hadden. Pas op dat moment werden wij ons ervan bewust dat wij een stukje Irianese cultuur hadden meegenomen naar Nederland: Bij de stammen van Zuid-Irian is het onbestaanbaar dat man en vrouw in het openbaar hun liefde voor elkaar tonen. Wanneer westerlingen elkaar kussen in het openbaar wekt dat grote hilariteit.

⁶ Zie mijn artikelen 'De weg naar het koninkrijk' in het zendingsblad *Tor aan de einden der aarde*, 11e jaargang, nrs. 2-4 (mei-aug 1986).

⁷ De in de missiologie gangbare term '*missio Dei*' zou acceptabel zijn, als de betekenis ervan hiertoe beperkt werd. Zo Prof. Alasdair I. Macle-

od in zijn (ook schriftelijk vastgelegde) toespraak *Christology and Mission* tot de onlangs gehouden conferentie van de ICRC (paper, pag. 8v).

⁸ Vgl. Hiebert, a.w., pag. 17.

⁹ Zie bv. de opstellen van dr. Chr. Fahner 'De akker en het zaad. Het zendingswerk in cultureel-antropologisch perspectief', gepubliceerd in *Zending en cultuur*, Referaten zendingscongres 1978, van drs. W.C. v.d. Horst 'De waarde van culturen', gepubliceerd in *Het zondebegrip in de moderne missiologie*, Missiologische Thema's, deel 2, GMO 1986 en van drs. J.M. Batteau 'Een Bijbelse visie op de cultuur', gepubliceerd in *Normen en cultuur in de zending*, Missiologische Thema's, deel 4, GMO 1988.

¹⁰ Griffioen, a.w.

¹¹ Zie opschrift boven pericoop Ef. 4 : 17-32: *De nieuwe levenswandel*.

¹² Hiebert, a.w., pag. 34v./49-57.

¹³ Ik ga nu voorbij aan de hele kwestie van de contextualisatie of, liever gezegd, *possessio* (uitdrukking van dr. J.H. Bavinck in zijn *Inleiding in de zendingswetenschap*).

¹⁴ Griffioen, a.w., pag. 25.

READER
EN
RESERVEER
SNEL!!!

Bungalows

als luxe hotels

Verwen-Arrangement

Comfortabele bungalows in het prachtige Twentse landschap

- inclusief ontbijt
- inclusief lunch
- inclusief diner

maandag t/m vrijdag
in de periode van
03-09 tot 15-10-'93
(prijs + 10%)
29-10 tot 20-12-'93
andere data op aanvraag

6 pers. f 178,- p.p. 4 pers. f 210,- p.p.

2 pers. f 265,- p.p.

voor reservering: Weelink's Recreatie Ommen,
De Schammelte 16, 7731 BM OMMEN,
Tel. 05291-51885.

JAARBOEKEN VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND STOPGEZET

Uitgeverij Kok in Kampen gaf tot nu toe zes jaarboeken uit over de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN). Met deze benaming van kerken kan men overigens zo ruim mogelijk aan de slag: heel de zogeheten 'gereformeerde gezindte' met haar historische achtergronden en ontwikkelingen krijgen in de jaarboeken de gewenste aandacht. De tot nu toe gepubliceerde onderwerpen hebben bijna allemaal een behoorlijke publiciteitswaarde en zijn over het algemeen ook prima te lezen. In zes jaar tijd verschenen met vaste regelmaat zes groene banden met veel waardevolle informatie.

Daarin komt nu verandering. In het laatst uitgekomen deel worden plannen bekend gemaakt die uitgaan van een 'verbreding van de formule'. Die zal ertoe leiden dat nieuwe studies over de historie van de 'gereformeerde' kerken nu zullen verschijnen in het *Jaarboek voor de Geschiedenis van het Nederlands Protestantisme na 1800*. Daarnaast geeft Kok ook nog altijd het *Documentatieblad voor de Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1800* uit, dat een meer wetenschappelijk karakter vertoont. Wie weet, vloeien deze twee ook nog eens samen. Naast zakelijke/financiële impulsen zal ook het oecumenische 'samen-op-weg' een woordje meespreken in dit soort ontwikkelingen. Hoewel: wie doen er mee met SOW? Belangrijker nog – ook voor de historiebeschrijving hier – wie doen er *niet* aan mee? Hoe wordt het straks met de geschiedschrijving van de kerken die deze boot bewust willen missen?

Intussen kan men zich nog altijd afvragen of de geschiedschrijving over de GKN in de zes Jaarboeken altijd even bevredigend is verlopen. De informatiewaarde kan men vrijwel altijd hoog aanslaan, maar de tendenzen in de beschrijving zijn vaak gekleurd door het perspectief van het heden. Een 'heden' dat gedomineerd wordt door de dogmatische openheid van de synodaal-gereformeerde kerken. Daarbij wordt dus wel eens relativerend gedaan over 'verouderde opties' van belijdenis- en kerkorde-handhaving, zoals in kwesties rondom de predikanten *Netelenbos* en *Geelkerken* in de jaren '20. Men proeft vaak bij synodaal-gereformeerde auteurs iets van 'spijt achteraf' over bepaalde ontwikkelingen van toen – maar dat zal ook wel moeten als vandaag in de eigen kerkelijke actua-

liteit het oecumenisch en Schriftkritisch denken wordt gehandhaafd.

De lezers zullen deze wijze van geschiedschrijving in de regel gauw genoeg opmerken.

Deel 3

In het ons toegezonden 3e deel van deze Jaarboeken (we hadden evenwel het 5e deel aangevraagd – samen met deel 6, waarover straks meer), komt men zowel de Af scheiding als de Doleantie en zelfs de Vrijmaking tegen. Eerst wordt ons de 'Cocksiaan' *Douwe Johannes van der Werp* als een overtuigd aanhanger van dr. Hendrik de Cock beschreven door B. de Groot (te Drachten). Van der Werp was eerst schoolmeester te Houwerzijl (vlakbij Uurum gelegen), later trad hij op als oefenaar te *Uithuizermeeden* en daarna werd hij predikant in verschillende afgescheiden gemeenten in Nederland om tenslotte 'de grote plas' over te steken en in de USA nog twaalf jaren lang de kerken te dienen.

De Doleantie komt in zicht als we het verhaal van de bekering van *Abraham Kuyper* nagaan, zoals hij die beschreef in zijn *Confidentie* van 1873. De auteur van deze bijdrage, dr. J. Stellingwerff, laat zijn eigen sporen ook na als hij zijn onderzoeksthema kritisch doorlicht aan de hand van motieven van de Wijsbegeerte der Wetsidee (schepping-zondeval-verlossing).

De Vrijmaking kan men niet losdenken van *prof. dr. K. Schilder*. Zijn levensgang tussen 1890 en 1933 wordt door drs. J. Ridderbos (synodaal-gereformeerd predikant te *Zwolle/Berkum*) heel duidelijk beschreven, waarbij de auteur oog heeft voor de sociale achtergrond van K.S. en z'n familie. Deze bijdrage wordt gecompleteerd door een beknopte 'kwartierstaat' van de familie Schilder, opgesteld door een in Kampen wonende K. Schilder (geb. 1937). De historicus G. Harinck doet een poging om *K. Schilder in de kwestie-Geelkerken* te volgen, juist! daar waar de gevoeligheden nogal groot waren, nl. in gereformeerde studentenkringen. Wie wil weten hoe er ook toen gesproken is over 'verstarring' en 'vernieuwing' van het gereformeerde leven kan hier goed terecht.

Tenslotte verstrekt dr. F. Tobias Bos (geb. 1945) – zoon van dr. F.L. Bos (ooit gereformeerd-vrijgemaakt predikant te Vlaarding) – nogal wat inside-information over

de eerste golf van samensprekingen tussen enkele synodale en vrijgemaakte voorgangers in de Oosterbeekse conferenties van 1948/49, ook wel de **Bos-acties** genoemd. Een zeer leesbaar geheel, zeker, maar de lezer krijgt hier details uit een bepaalde selectie van bronnen. Daardoor **krijgen** sommige **poneringen** ook een wat mythisch karakter, bijvoorbeeld waar beweerd wordt dat de eis tot doorgaande reformatie zo zwaar ging wegen dat die het leven van de in Oosterbeek confererende predikanten 'in de vrijgemaakte kerken onmogelijk heeft gemaakt'. Het lijkt me dat voortgaand bronnenonderzoek (hoe dichtbij!) wel eens heel wat van deze mythe zal kunnen afbreken.

Tot zover deel 3 van het Jaarboek.

Deel 6

In het 6e en dus laatste deel van de Jaarboeken-GKN komen ook erg belangwekkende zaken aan de orde: allereerst enkele facetten **zendingsgeschiedenis in Nederlands-Indië**, beschreven door J.T. Parmentier, terwijl F. Rozemond de figuur van **ds. J.H. Houtzager** van Kootwijk beschrijft, de bekende eerste kandidaat van de Vrije Universiteit om wie op de Veluwe de **Doleantie-reformatie** begon! Daarna komt in een goed gedocumenteerd verhaal van **C.J. de Kruijter** de levensgang van **ds. J.B. Netelembos** aan de orde – waardevol op zichzelf al, maar ook omdat de kwestie-Netelenbose een opstap betekende naar de latere zaak-Geelkerken. De kerkelijke conflicten van 1926 en 1944 **krijgen** in dit Jaarboek speciale aandacht. Weer is het een zoon van een ex-vrijgemaakte predikant die zijn visie op de **ontstaansgeschiedenis van de Vrijmaking** weergeeft, nu ds. E. Overeem (geb. 1949). Je krijgt bij het lezen van dergelijke bijdragen (zoals ook bij F.T. Bos in deel 3) al gauw het idee dat de Vrijmaking – en dat is allicht ook een aspect van haar geschiedenis – gezien en ervaren wordt op heel verschillende manieren. Dat kan betekenen dat de apologie van 'het eigen gelijk' een krachtige koersbepaler is – zeker bij geschiedschrijving over tamelijk actuele zaken.

In het verhaal van Overeem valt dan toch een behoorlijke objectiviteit op, gevoed vanuit een stuk bedachtzaamheid, voorzichtigheid. Hij verwijt o.a. de synode van 1942 het meten met twee maten inzake de behandeling van K. Schilder in vergelijking met V. Hepp en H.H. Kuiper. De gedachte aan een mogelijke 'denkpaauze' in de toch al zo moeitevolle oorlogsjaren komt nog eens weer op de proppen, maar de eerwaarde auteur moet ook toegeven dat de vraag naar een eventueel ander eindresultaat buiten de mogelijkheden van de geschiedschrijving ligt. Hier stopt Overeem zijn goed leesbaar verhaal dat vooral inging op procedurele zaken die dermate grote spanningen opriepen dat velen de weg van de Vrijmaking kozen.

Wat volgt nu?

Mijn vraag bij het 'slotakkoord' van deze serie Jaarboeken is deze: Wat wordt het vervolg? De uitgever heeft zo zijn plannen. Maar wordt het voor ons niet de hoogste tijd

dat door grondig bronnenonderzoek een vernieuwd en helder beeld van bijvoorbeeld de Vrijmaking wordt gegeven? En evenzo van de jaren die daarop volgden? Wat de Jaarboeken ons daarover hebben meegedeeld, kan een aansporing inhouden om er juist zelf een evenwichtig beeld van te schetsen. Gezien de toenemende mogelijkheden vanuit een eigen documentatie- en archiefcentrum in Kampen is de weg daarheen steeds beter te begaan. Ik denk dat zeker de jongere generatie toe is aan een goed gedocumenteerd, verfrissend verhaal. De Vrijmaking van 1944 ligt tenslotte zo goed als een halve eeuw achter ons!

H. Veldman

N.a.v.: **H.C. Endelijk** (eindred.), *Jaarboek voor de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Deel 3 en 6, Uitg. Kok Kampen, resp. 1989 en 1992. Prijs van deel 3: f 38,50; deel 6: f 39,-.

PASTORAAL

Oorbaan & Le Cointre b.v.

Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100 - 15591

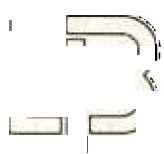
Dick Mostert
Eenzame fakkeldragers
Jeugdpastoraat en praktijk

De communicatie tussen jongeren en ouderen is niet optimaal. Hoe pak je dat in de praktijk aan? De praktijk van het 'ouder', 'opvoeder' én 'jongere'-zijn. Samen in één kerk. Hoe verder? Dit boekje geeft een nieuwe **handreiking**. Luisteren! Begrijpen! Oefening! Zó de fakkel van het geloof doorgeven en brandend houden. Niet eenzaam blijven!

160 pag., paperback, f 16,75

Verkrijgbaar bij de boekhandel

De Elisabethbode:

blad met een hart,
het hart van het evangelie!
STICHTING ELISABETHBODE
RUURLO

Postbus 2 - 7260 AA Ruurlo
Tel. 05735-2233

De Elisabethbode:

weekblad voor het dagelijks leven!

Vraag eens een gratis proefnummer aan.

Bezinning op christelijk onderwijs

In het *Centraal Weekblad* van 23 juli 1993 schreef drs. W. Westerman een interessant artikel over het nadenken over wat christelijk onderwijs kan zijn.

Een kleine zeventig jaar geleden werden stappen gezet om een leerstoel te stichten voor gereformeerde pedagogiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Sinds 1926 was Jan Waterink als hoogleraar actief om een eigen pedagogiek te ontwikkelen.

Momenteel wordt een nieuwe leerstoel gesticht aan dezelfde universiteit, nu met de opdracht de eigenheid of identiteit van het christelijk onderwijs in kaart te brengen. Daartoe is benoemd dr. S. Miederna. Over deze ontwikkeling *van leerstoel tot leerstoel* schrijft Westerman het volgende:

In 1924 was er duidelijke behoefte aan een 'eigen' in het calvinisme gewortelde pedagogiek. De binnen de gereformeerde wereld zeer bekend geworden professor Waterink nam deze uitdaging aan. Hij was een vertegenwoordiger van wat de 'normatieve pedagogiek' werd genoemd. In de loop der jaren werd dergelijke pedagogiek ingewisseld voor een **meerstromenland** van pedagogisch denken. Het normatieve karakter van het (christelijk) onderwijs verdween als studie-object. Nu in een ontzuilde samenleving, waarin het bijzonder onderwijs overigens nog zeer levenskrachtig is, is er weer duidelijke behoefte aan doordenking van het normatief eigene van het christelijk onderwijs. Daartoe is de Pierson Leerstoel opgericht, waarvoor inmiddels een hoogleraar is benoemd.

Het was een 'hoofd **eener** school', de heer Jonkman, die in 1924 een brochure schreef met de lange titel: *De onmisbaarheid, de mogelijkheid en de betekenis van een Leerstoel voor Gereformeerde Pedagogiek*. Hij schreef in opdracht van de Commissie van Uitvoering van het Gereformeerd Schoolverband. Het doel was het mobiliseren van voorstanders van een leerstoel Gereformeerde Pedagogiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

De pedagogiek als wetenschap gedoceerd aan universiteiten was in de dagen van Jonkman nog jong. Het was in die dagen nog maar kort geleden dat de onderwijsapificatie, die in 1917 tot de wijziging in de Grondwet had geleid waardoor het bijzonder onderwijs gelijkberechtigd werd met het openbaar onderwijs, had plaatsgevonden. Het christelijk onderwijs had daarmee de formele en financiële ruimte ontvangen om zich naar eigen aard te profileren. Volop leefde er de overtuiging dat er op basis van het calvinisme een 'eigen' pedagogiek viel te ontwikkelen. Om dat te doen was er een hoogleraar nodig. Jonkman maakte in zijn brochure duidelijk hoe. Daarbij gaf hij aan, wat de voorwaarden waren die aan een dergelijke hoogleraar gesteld mochten worden: 'Wij vragen een filosoof-theoloog, die ons het bewijs levert van de stelling van dr. Kuyper, dat het Calvinisme een allesomvattende wereld- en levensbeschouwing is, die niet alleen geeft "een eigen Theologie", een eigen Kerkorde, een eigenaardigen vorm voor het staatkundig en maatschappelijk leven, voor de opvatting der zedelijke wereldorde, voor de verhouding tusschen natuur en genade, tusschen Christendom en wereld, tussen kerk en Staat, en ten slotte voor kunst en wetenschap, maar ook EEN EIGEN PAEDAGOGIEK'.

Normatieve pedagogiek

De hoogleraar om die 'eigen pedagogiek' te ontwikkelen kwam er. Op 8 oktober 1926 sprak Jan Waterink zijn inaugurele rede uit, waarin hij overigens meer inging op het 'eigen' karakter van de pedagogiek dan het 'eigen' calvinistische karakter van de 'eigen pedagogiek'. Waterink kreeg een volle agenda.

Naast pedagogiek doceerde hij catechetiek, psychologie, psychotechniek en pedologie. Toen hij in 1961 afscheid nam, was er dan ook een handvol hoogleraren nodig om hem op te volgen.

In de tijd dat 'paedagogiek' nog met 'ae' en niet met een simpele 'e' geschreven werd (voor Waterink was dat een zeer principieel punt!), was het pedagogische denken over het algemeen nauw verbonden met ethisch-filosofische of **ethisch-theologische** visies. De calvinistische grondslag bijvoorbeeld, waarvoor Jonkman gepleit had. Vanuit dergelijk ethisch denken werd dan afgeleid waartoe en hoe er opgevoed moest worden.

Normatieve pedagogiek is men dat later gaan noemen. Zo had iedere zuil in het land zijn eigen normatieve pedagogiek. Een eigen roomse pedagogiek, een eigen calvinistische pedagogiek, een eigen socialistische pedagogiek. Onderling naar bedoelingen en uitgangspunten weliswaar verschillend, maar in werkwijze en structuur niet zo ver uiteenlopend. Zeker na de Tweede Wereldoorlog, toen de zuilen steeds meer onder druk kwamen te staan, werd in toenemende mate afstand van de normatieve pedagogiek genomen. Andere wijzen van pedagogiek bedrijven raakten 'in', ieder met eigen methoden van aanpak. Zo ontstonden er – en feitelijk zijn dat ook verzamelingen van uiteenlopende manieren van werken – een geestes-wetenschappelijke, een cultuur-historische, een empirisch-analytische, een **kritische** en een taal-analytische pedagogiek. Een veelstromenland van pedagogisch denken, een pedagogiek in meervoud. De aanpak van dat pedagogisch denken, de wijze van werken, het onderzoek naar dit veelstromenland vergde daarmee aan de universiteiten zoveel aandacht dat er vaak nog nauwelijks tijd was om met de alledaagse opvoedingspraktijk van bijvoorbeeld het onderwijs bezig te zijn. Niet dat er de laatste tientallen jaren op wetenschappelijk niveau aan de universiteiten niet over onderwijs werd nagedacht, er ontstond zelfs de nieuwe studierichting van de 'onderwijskunde'! Maar deze nieuwe discipline kwam eigenlijk niet toe aan vragen met betrekking tot het normatieve karakter van de school.

En dat waren nu net de soort van vragen waar de normatieve pedagogiek zich mee bezighield.

Inmiddels heeft de afbrokkeling van de zuilen in de Nederlandse samenleving zich doorgezet. Maar het bijzonder onderwijs, altijd gezien als een van de meest kenmerkende voorbeelden van de zuilenstructuur, staat nog recht overeind. Dat betekent overigens niet dat dit onderwijs zichzelf niet regelmatig de vraag stelt: wie zijn we en wat willen we, met name op het gebied van overdracht van waarden en normen? De zogenoemde **identiteitsvraag**. Die vraag, zeker wanneer het om de overdracht van normen en waarden gaat, is momenteel weer hoogst actueel. Want ook de Nederlandse overheid, onder meer bij monde van minister van justitie en onderwijs en de premier, heeft weer nadrukkelijk aandacht voor normen en waarden gevraagd.

In 1990 was het honderd jaar geleden dat de Schoolraad voor de Scholen met den Bijbel en de Vereniging voor Christelijk Onderwijs, als voorlopers van de huidige **Besturenraad** voor het Protestants Christelijk Onderwijs, werden opgericht. Bij de herdenking werd het initiatief genomen weer tot een leerstoel aan een universiteit te komen. Een leerstoel met de opdracht om de eigenheid, de identiteit van het christelijk onderwijs tot onder-

werp van studie, onderzoek en onderwijs te maken. Een initiatief vergelijkbaar met dat van Jonkman en de zijnen in 1924. Nu overigens met een beperkter en bescheidener doel. Niet het ontwikkelen van een 'eigen' pedagogiek met calvinistische wortels, maar aandacht voor de vraag hoe de school in het kader van de christelijke levensovertuiging een geheel van intenties en activiteiten kan ontwikkelen waarmee **en** de leerling **en** de samenleving zijn gediend. De nieuwe leerstoel, die gevestigd zal zijn aan de Faculteit der Psychologie en der Pedagogische Wetenschappen van de Vrije Universiteit, is genoemd naar de eerste voorzitter van de in 1890 opgerichte Schoolraad voor de Scholen met den Bijbel, Hendrik Pierson.

Inmiddels is dr. S. **Miedema** benoemd tot bijzonder hoogleraar om deze leerstoel te bezetten. Opvallend is het dat hij een boek redigeerde, met de titel *Pedagogiek in Meervoud*, waarin het meerstromenland na de periode van de normatieve pedagogiek in kaart werd gebracht. Zijn dissertatie in 1986 was een bijdrage aan het oude en nog steeds voortdurende debat binnen de pedagogiek over de verhouding van **theorie** en **praktijk**.

Dit betekent dat er volgens **Miedema** te onderzoeken vragen liggen als:

hoe het christelijk onderwijs vanuit gesprek, dialoog en communicatie winst kan maken uit het verschijnsel van de pluraliteit van onze samenleving.

hoe het christelijk onderwijs, geïnspireerd door verhalen uit de bijbel, tot bevrijding, heling en nieuwe-menswording komt.

De vragen waarmee **Miedema** zich wil gaan bezighouden zijn zeer eigentijds. Het protestants-christelijk onderwijs verkeert vaak in verlegenheid over wat het christelijk karakter van de school zou kunnen zijn. Niet in een grondslag of een confessionele binding aan de Bijbel zoekt men dan het eigene. Het *programma* dat de school aanbiedt zou vooral anders moeten zijn. En het christelijk geïnspireerde onderwijs richt zich op het leven binnen de horizon van de aardse werkelijkheid.

Een *ander denkklimaat* dan dat van de gereformeerde (en reformatische) scholen. Wij zouden graag weer meer willen merken van een normatieve pedagogiek en voortbouwen op **Waterink** en vooral **Bavinck**.

Dat neemt niet weg, dat we er goed aan doen de activiteiten van **Miedema** en zijn rooms-katholieke collega **Hermans** (eveneens onlangs benoemd) met belangstelling te volgen.

G.J. van Middelkoop

* RIEMER & WALINGA, BOEKVERKOOPERS * STATIONSSTRAAT 131, 3851 ND ERMELOO * TEL. 03417-52405 * FAX. 03417-51394 * OUDE KIJK IN 'T JATSTRAAT 71, 9712 EE GRONINGEN * TEL. 050-134041 * FAX. 050-18721

RIEMER & WALINGA, BOEKVERKOOPERS

Jammer dat de uitgever net geen kans zag om nog vóór de Schooldag klaar te krijgen, het nieuwe COMMENTAAR NT:

DR. J. VAN BRUGGEN, LUKAS.

Een – zo verwachten wij weer – zeer leesbaar commentaar op dit evangelie. De ondertitel luidt: 'Het evangelie als voorgeschiedenis', ± 480 pag. dik, ± f 80,–.

Als u dit leest terwijl u in Kampen op de School-

dag bent, komt u dan even naar onze stand bij de bekende brug aan het eind van de Broederweg. Leest u dit pas als de Schooldag al voorbij is, belt u ons dan even en we zullen u graag voor dit prachtboek noteren.

G. Riemer, Boekverkooperte Ermeloo

Stationsstraat 131, 3851 ND Ermeloo / Tel: 0341 7 - 52405 / Fax: 0341 7 - 51394

Boekhandel Ben Doornbos

Oude Kijk in 't Jatstraat 71, 9712 EE Groningen / Tel: 050 - 134041 / Fax: 050 - 18721 0

De onderwerpen in de laatste synodeweek lagen in één rechte lijn: we spraken over het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken, het werk van deputaten Kerkelijke Eenheid, de eventuele contacten richting de Nederlands Gereformeerde Kerken en de kerkelijke **verteen** wordiging. Stuk voor stuk onderwerpen die gevoelig liggen maar toch heel belangrijk zijn. Daarom was het fijn, dat na een levendige bespreking de besluiten met grote eenparigheid genomen konden worden. Dat is ook zonder meer één van de winstpunten van de generale synode te **Ommen**: er was bereidheid naar elkaar te luisteren, de echte argumenten gaven de doorslag, zodat na een eerste besprekingsronde met soms zeer uiteenlopende gedachtengangen toch voor de uiteindelijke besluitvorming een breed draagvlak aanwezig was. Onwillekeurig denk je dan bij jezelf, dat je dan eigenlijk vaker bij elkaar zou moeten komen; zou dat niet enorm veel schelen in geschrijf met en over elkaar terwijl je soms geen stap verder komt...? Natuurlijk snap ik wel dat dat niet kan. De synode heeft ook vele deputaatschappen aan het werk gezet met tal van opdrachten; dat heeft allemaal z'n tijd nodig. Dus ik pleit niet voor meer synoden, ik wil alleen maar laten blijken dat ik dankbaar ben voor de koers die wij samen mochten uitzetten.

In *het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken* (CGK) kwam opnieuw de klacht aan de orde, dat de CGK onvoldoende zouden kiezen tegen dwaling. Sedert de GS Arnhem '81 hebben wij met name gewezen op bepaalde opvattingen van professor Oosterhoff. De CGK-deputaten geven echter al jarenlang aan, dat zij geen enkele behoefte hebben hierover met ons te spreken. Zij hebben dit intern met professor Oosterhoff besproken en beschouwen de zaak als afgedaan. Deze reactie kan ons eigenlijk niet bevredigen, de waarheid is niet 'intern'en' zo waren de publicaties van prof. Oosterhoff ook niet. Toch is nu dit onderdeel geschrapt in de instructie van onze deputaten die het gesprek zullen voortzetten. Als bij de CGK de bereidheid ontbreekt, houdt het op. En wij deden een opmerkelijke uitspraak in dit verband, waarvoor ik wel uw bijzondere aandacht mag vragen: deze situatie is voor de synode geen verhindering het gesprek voort te zetten, omdat (ik citeer) **'niet is gebleken dat de opvattingen van professor Oosterhoff de opvattingen zijn van de Christelijke Gereformeerde Kerken'**. Tot deze zeer genuanceerde uitspraak waren wij eensgezind in staat, terwijl menigeen misschien van ons verwacht zou hebben dat wij via een **dus-dus-dus-redene**ring iedereen in de CGK verantwoordelijk zouden stellen voor de leringen van **prof. Oosterhoff**. Kunt u zich voorstellen, dat wij elkaar toch even verrast hebben aangekeken toen dit commissievoorstel (van het moderamen) ongewijzigd tot besluittekst verheven werd?

Vervolgens werd ook uit de instructie van onze deputaten geschrapt dat zij zouden blijven aandringen op een duidelijke positiekeuze van de CGK ten opzichte van de NGK, de Nederlands Gereformeerde Kerken. Niet dat wij deze opstelling niet meer belangrijk zouden vinden, integendeel, maar met dankbaarheid konden wij constateren dat de CGK-synode haar deputaten opdracht had gegeven bepaalde zaken grondig met de NGK door te spreken. Wij konden nu onze deputaten opdragen er naar vermogen aan bij te dragen, wanneer de gelegenheid zich voordoet,

dat deze gesprekken over en weer leiden tot een Schriftuurlijke positiebepaling. In het **'over en weer'** mag u de hoop horen klinken, dat de CGK-deputaten bij de NOK een open oor zullen vinden.

Al met al kan nu de volle aandacht worden gericht op het feit, dat de CGK tot in haar laatste synode toe spreken van verschillen met betrekking tot de hantering van het belijden omtrent de kerk en de toeëigening van het heil als **belemmering** op weg naar kerkelijke eenheid. Bizarre bijzonderheid hierbij is, dat de CGK deze verschillen nog **nooit** nauwkeurig hebben omschreven en onderbouwd, terwijl wij daar al decennia om vragen. In dat verband kunnen sterke woorden worden gebruikt om onze afkeuring te formuleren. Toch is hier nu 'een wolkje als eens mans hand': de CGK-synode gaf haar deputaten opdracht de verschillen nu duidelijk te formuleren en zich te bezinnen op de vraag hoe ernstig die verschillen zijn. We zijn benieuwd. Wel hebben wij hier de kanttekening **bijgeplaatst**, dat de CGK ons dan niet moeten beoordelen op allerlei persoonlijke en daarom mogelijk ongenueanceerde uitlatingen. Die kunnen zo nodig wel bespreekbaar zijn, maar zij zijn niet de maatstaf om een kerk aan te meten. Dus u ziet, er is best wel reden om de toekomst met enige verwachting tegemoet te zien.

Vervolgens bogen wij ons over het rapport van de **deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid** (DKE). Deze deputaten hebben een taak naar binnen toe en naar buiten toe: zij adviseren de plaatselijke kerken in hun samensprekingen en leggen zo mogelijk ook zelf verkennende contacten met kerken en groeperingen die staan of willen staan op de grondslag van de Schrift en de drie formulieren van eenheid en samenleven of willen samenleven volgens de gereformeerde kerkorde. Dit laatste, de bevoegdheid om zelf naar anderen toe iets te ondernemen, was de deputaten niet mogelijk gebleken. Des te meer aandacht evenwel schonken zij **aan** de ondersteuning van de eigen kerken. Zij inventariseerden en adviseerden, en kwamen daarbij zoveel hobbels en kuilen tegen dat zij ten dienste van de kerken een werkplan opstelden voor de **samensprekingen**. Dit werkplan, in de vorm van een serie richtlijnen, werd ons als voorstel aangeboden.

De bespreking hiervan concentreerde zich al gauw op enkele punten. Naast het vele waardevolle dat door deputaten werd aangedragen werd meteen ook de vinger gelegd bij het punt van de **erkenning** van een kerk. Deputaten stelden voor te werken volgens 3 kernwoorden als 3 fasen: 'verkenning, herkenning, erkenning', met dan de erkenning als sluitstuk en bekroning op het moment van **samengaan**. Maar dat zou dus betekenen, dat gedurende heel het proces van samenspreken er géén erkenning zou kunnen zijn! Dat ging de synode te ver, evenals de stelling **nu** al dat er van een gefuseerde kerk nooit sprake zou mogen zijn als de beide kerkverbanden zo ver nog niet zijn. Daarbij kwam het bezwaar, in het algemeen, dat de 3 voorgestelde fasen in de praktijk te schematisch zouden kunnen werken. Dus zodoende werd deze voorzet wel wat bijgesteld. De richtlijnen werden **handreikingen** terwijl het schematische karakter eruit werd gehaald. Bovendien, en dat vooral, werd uitgesproken **dat samensprekende kerken elkaar kunnen aanvaarden als trouwe kerken van Christus in dezelfde plaats**, ook al zijn ze nog

niet één. Dit kan natuurlijk niet vrijblijvend gebeuren, over en weer zullen deze kerken elkaar dan beloven en verplichten alles in het werk te stellen tot kerkelijke eenwording. Zij zullen het aan de orde stellen op de meerdere vergaderingen. Maar de plaatselijke erkenning hoeft niet te wachten op de eenwording van het hele kerkverband, dat zou immers onwerkbaar zijn. Uiteraard roept dit nieuwe vragen op, bijvoorbeeld hoever mogen de plaatselijke kerken dan gaan, mogen zij een federatie aangaan of zelfs een fusie, voordat de kerkverbanden zover zijn? Die vragen zijn nog niet beantwoord, maar wel is nu de weg gebaad en de opdracht gegeven tot nadere studie op dit onderwerp. Zo zijn we een hele stap verder gekomen. Met algemene stemmen (!) werd deze uitspraak gedaan en werden tal van publicaties en discussies over 'meer dan één ware kerk op één plaats' achterhaald.

Opnieuw werd aan deputaten Kerkelijke Eenheid de opdracht meegegeven, dat zij o.a. zelf verkennende contacten mogen leggen met kerken en groeperingen.

En toen kwam er een heet hangijzer, namelijk: kunnen wij hierin ook concreet worden of blijft dit een papieren instructie? De *Nederlands Gereformeerde Kerken* hadden op hun laatstgehouden Landelijke Vergadering een signaal gegeven in onze richting, zij willen contact met ons; zien wij dat signaal ja of nee?

Daarbij speelde allereerst de vraag, Of wij hierop zouden mogen ingaan. Zouden wij als synode dan niet onze bevoegdheid te buiten gaan? Daar werden we het gelukkig gauw over eens: DKE zijn er met goedvinden van alle kerken om kerkelijke eenheid te bevorderen; de generale synode heeft de taak en de bevoegdheid de instructie voor DKE vast te stellen; als die instructie blijft binnen het kader van het deputaatschap gaat de synode niet over de schreef.

Maar dan de volgende vraag: staan de NGK (of willen zij staan) op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid? Dat gaf een bespreking waarin veel verdriet weer naar boven kwam, hetgeen te begrijpen is. En de vraag werd gesteld, of de situatie nu anders is dan eerst. Wordt nu wel de wacht betrokken bij de belijdenis, hoe zit het met de leer van ds. Telder? En hoe is het gesteld met de erkenning van het Schriftgezag, de publicaties van ds. De Jong? En is de kerkeorde niet afgeschaft en vervangen door een Akkoord van Samenwerking, dat allerlei vrijheden toestaat juist ook op punten waar dat niet zou mogen?

Moeilijke vragen! Enerzijds omdat op deze punten geen geruststellingen gegeven kunnen worden, anderzijds echter ook omdat er ondanks alles zoveel verbondenheid is gebleven. Het hart van velen, ook daar, gaat uit naar de gereformeerde leer en kerkregering. Naar de CGK toe hadden wij *genuanceerd* gesproken: de leer van prof. Oosterhoff is de leer van de kerken niet. Zou zo'n genuanceerde spreekwijze naar de NGK toe ook niet verantwoord kunnen zijn? Zo werden in de bespreking over en weer elementen van waarheid aangedragen, zowel positief als negatief. Uiteindelijk groeiden we toe naar een vrijwel eensgezinde besluittekst: deputaten moeten *'onderzoeken of er mogelijkheden zijn contact te leggen met de Nederlands Gereformeerde Kerken, en zo ja op welke manier'*. Zo wordt weliswaar nog niet ronduit vastgelegd dat die mogelijkheden er zijn, maar wel wordt er contact gezocht en op die manier wordt ook het signaal vanuit de NGK serieus genomen. Dat is niet veel, maar toch betekende dit een historisch moment! Tevens kan dit een belangrijke on-

dersteuning zijn van de contacten die er plaatselijk zijn. Sommige van die plaatselijke samensprekingen zijn gestrand omdat er landelijk niemand achter stond; wellicht kan die patstelling nu ook doorbroken worden.

Gaan we nu de zestiger jaren overdoen? Geen sprake van! Niemand die dat wil. En we houden ook geen uitverkoop van gereformeerde waarden, zoals ik in de wandelingen eens beluisterde.

Maar we gaan een balans opmaken. We zijn nu zoveel jaren verder, is nu ieder gelukkig met deze situatie, heeft ieder gevonden wat hij zocht? En als dat niet zo is, kunnen wij daar samen dan wat aan doen? Wij hebben nu deputaten om kerkelijke eenheid *te bevorderen*, d.w.z. dat zij geen afwachtende houding zullen aannemen. Zij zullen er alles aan doen om contacten mogelijk te maken, om naar elkaar te luisteren en met elkaar te spreken.

Garanties kunnen wij elkaar niet geven van te voren. Dat hoeft ook niet. Wij hebben met elkaar gesproken vanuit de *roeping* die God ons geeft om één te zijn met ieder die in Hem gelooft. Anders zijn wij voor de wereld een belemmering om God te leren kennen (Joh.17). Dat geeft meteen ook de rust, dat wij het resultaat van Hem mogen verwachten.

Tenslotte een kleinigheid, in verhouding tot het voorgaande. Zullen wij als kerken ons officieel laten *vertegenwoordigen* bij officiële gebeurtenissen in andere kerkgenootschappen? Dit kan niet, zo is altijd gesteld, *uit de aard van de zaak*. Je kunt wel twee verschillende bakkers op een dorp hebben, die allebei echt bakker zijn, maar niet twee *verschillende* ambtelijke diensten, die allebei naar Gods Woord zijn.

Dit antwoord is nog steeds goed, maar niet toereikend. Immers het stamt uit een tijd dat de samensprekingen zoals wij die nu kennen er nog niet waren. Daarom hebben wij deze aanvulling gegeven, dat deze officiële afvaardiging wel kan *indien er op landelijk en/of plaatselijk niveau contacten zijn die gericht zijn op vereniging, indien dit in het belang van dit contact is*. Zo wordt recht gedaan aan de norm en aan de realiteit.

Tot zover deze keer. De laatste keer. Nadat de synode alles had afgerond wat op haar tafel was gelegd, werd zij op waardige wijze besloten met dank aan God. Wat hebben wij met elkaar en in elkaar veel ontvangen! Het waren prachtige weken, niet in het minst ook door de gastvrijheid van onze zusterkerk te *Ommen* en de hartelijke medewerking van alle betrokkenen.

Nu wachten we op de Acta. Ik verzeker u, ze zijn het lezen waard. Het rapport over het stemrecht van de zusters in de gemeente zal ook apart worden uitgegeven, om het voor ieder bereikbaar te maken. Kortom, stof genoeg om te bespreken in het winterseizoen. Het lijkt mij ook toe dat de kerkeraden er verstandig aan zullen doen wanneer zij een gemeenteavond zullen beleggen om het één en ander door te spreken met elkaar. Dat bijvoorbeeld de ouderling de zegen mag uitspreken en dat de zusters mogen meestemmen zijn veranderingen, waarvan je samen moet weten waarom dat goed is wanneer het wordt ingevoerd. Anders kan dat misschien spanning geven of weerstand, het is immers anders dan wij tot nu toe gewend zijn.

Laat ik dan mogen eindigen met het uitspreken van de hoop, dat het in het land net zo zal gaan als in *Ommen*, namelijk dat in de bestudering van de Acta de bijbelse argumenten zullen overtuigen en samenbinden.

B. Luiten